

СПОСОБИ

ЯК РОСІЙСЬКІ ГРОШІ
МОЖУТЬ ПОСЛУЖИТИ

ВІДШКОДУВАННЮ ШКОДИ,
ЗАВДАНОЇ ВІЙНОЮ

КОРОТКИЙ ОГЛЯД

4 СПОСОБИ, ЯК РОСІЙСЬКІ ГРОШІ МОЖУТЬ ПОСЛУЖИТИ ВІДШКОДУВАННЮ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВІЙНОЮ

КОРОТКИЙ ОГЛЯД

У дослідженні вивчаються чотири способи, як заморожені в іноземних фінансових установах суверенні російські активи можуть бути використані для відшкодування шкоди, завданої агресивною війною Росії проти України. Перший - це безпосередня передача цих коштів Україні; другий - передача Україні доходів від них; третій - передача податків, нарахованих на доходи; і четвертий - використання цих коштів як застави, яка забезпечить виконання Росією своїх зобов'язань із відшкодування шкоди. Визначено переваги й недоліки кожного із чотирьох способів.

Публікація видана аналітичним центром "Інститут законодавчих ідей" в межах проєкту "Компенсація Україні завданих збитків за рахунок агресора".

Видавець: аналітичний центр "Інститут законодавчих ідей". Всі права захищені.

Автори: Тетяна Хутор, Богдан Карнаух, Андрій Климосьюк, Тарас Рябченко

Зміст

Вступ

- I Конфіскація та безпосередня передача активів Україні
- II Передача доходів від російських активів
- III Передача податків, нарахованих на доходи від російських активів
- IV Використання російських коштів як засобу забезпечення (застави) виконання росією зобов'язань із відшкодування шкоди

Висновки

Вступ

З кожним днем повномасштабного вторгнення рф Україна зазнає дедалі більших руйнувань та збитків, сума яких вже перетнула позначку у [411 мільярдів доларів](#). Країни-союзники уже ввели широкий спектр санкцій щодо рф та пособників агресії. Днями Рада ЄС [затвердила](#) одинадцятий пакет санкцій.

Водночас росія залишається однією з найбагатших світових держав. Країни Європи та світу заморозили численні російські активи, зокрема кошти центрального банку рф. Загальна [сума](#) таких активів, за різними підрахунками становить від 300 до 500 мільярдів доларів США.

Міжнародний депозитарій Euroclear (штаб-квартира в Брюсселі) заявив про розміщення активів центробанку рф на суму близько 180 млрд доларів. Також значна частина активів може знаходитись і в іншому депозитарії Clearstream, але точні дані відсутні. Водночас окремі країни провадять активний процес виявлення та замороження активів росії на своїй території (детальніше про це на [сайті](#) нашого Конфіскаційного трекеру), тому загальна сума таких коштів є динамічною та наразі невідома.

Замороження активів не має бути кінцевою метою - це лише тимчасовий захід перед їх використанням для компенсації шкоди, завданої російською агресією. Потрібно зробити так, щоб російські гроші послуговували на користь Україні і з їх допомогою була компенсована завдана шкода. Аксиома, відповідно до якої право агресора не повинне переважати над правом жертви, повинна бути дотримана. Це значить, що право росії на недоторканість активів не має переважувати право України отримати відшкодування завданої росією шкоди.

Наразі можна виокремити 4 способи, за допомогою яких можливо досягти цієї цілі.

1 Конфіскація та безпосередня передача активів Україні

Цей шлях полягає в тому, щоб заморожені суверенні активи центрбанку росії, які зберігаються на рахунках в іноземних фінансових установах, передати на потреби відшкодування завданої Україні шкоди. З практичної точки зору, він найбільш однозначний та зрозумілий, адже дозволяє говорити про застосування правила “шкода компенсується за рахунок того, хто її завдав”.

Тож, видається цілком справедливим обернути заморожені суверенні російські активи на користь потреб відбудови України. Водночас, цей шлях викликає й найбільше [занепокоєння](#) в міжнародній спільноті, оскільки перепорою до його використання є принцип імунітету державної власності і побоювання того, що це створить прецедент, який відкриває шлях для вжиття подібних заходів і щодо інших держав ([приміром](#), для держав, котрі все ще мають майнові претензії до Німеччини у зв'язку з подіями Другої світової війни), а також дасть привід росії для вжиття дзеркальних заходів відносно іноземних компаній. Окрім цього, висловлюються побоювання, що такі заходи завдадуть удару по фінансовим системам держав, у яких традиційно зберігаються капітали, що призведе до відтоку інвестицій та послаблення валют на світовому ринку.

Станом на сьогодні, жодна країна, де зберігаються гроші центрбанку рф, ще не скористалася цим шляхом. Канада ухвалила відповідне законодавство, але ще не застосувала його на практиці, а у Великій Британії і США уже зареєстровані відповідні законопроекти.

У Великій Британії - це Проект Закону про конфіскацію російських державних активів і підтримку України (Seizure of Russian State Assets and Support for Ukraine Bill) (Далі – [Законопроект 245](#)). Цей Законопроект пропонує уможливити конфіскацію активів центрального банку, Фонду національного добробуту, Міністерства фінансів та будь-яких осіб, які перебувають у власності чи під контролем зазначених російських інституцій. Конфісковані активи мають передаватися Довірчому управителю російськими державними активами (trustee for Russian state assets), який спрямовуватиме одержані кошти на допомогу Україні. Зараз Законопроект 245 готується до другого читання, яке призначене на 24 листопада 2023 року.

У США подібна ідея знайшла відображення у Проєкті Закону Про відновлення економічного процвітання та можливостей для українців (Rebuilding Economic Prosperity and Opportunity for Ukrainians Act, або скорочено - [REPO for Ukrainians Act](#)), що був [представлений](#) 15 червня 2023 року у США групою сенаторів від обох партій.

Згідно з Проєктом REPO Президент може конфіскувати будь-який російський суверенний актив, який знаходиться під юрисдикцією Сполучених Штатів. При цьому термін «російський суверенний актив» включає кошти та інше майно центрального банку російської федерації, російського фонду прямих інвестицій; Міністерства фінансів російської федерації а також будь-які інші фонди або інше майно, що повністю належать або контролюються Урядом російської федерації, в тому числі будь-яким підрозділом, агентством або органом цього Уряду. Конфісковані активи пропонується акумулювати у спеціальному Фонді підтримки України (Ukraine Support Fund). Кошти Фонду мають використовуватися на заходи з реконструкції та відбудови в Україні, надання гуманітарної допомоги народу України та інші цілі, які Держсекретар визначить такими, що безпосередньо та ефективно сприяють відновленню України та добробуту народу України.

Безпосередня передача російських суверенних активів Україні - це шлях, який одночасно здатний забезпечити найбільші надходження. Разом з тим, цей шлях є і найбільш радикальним з точки зору втручання у право власності. Та хіба надзвичайне віроломство, із яким росія порушує норми міжнародного права, не виправдовує вжиття відповідних за ступенем суворості контрзаходів?

Окрім того, [існує думка](#), що юрисдикційний імунітет стосується тільки судових процесів, а отже, не перешкоджає вжиттю проти держави-агресора контрзаходів у позасудовому порядку ([приміром](#), за указом президента - у президентських республіках, як США, або за рішенням уряду чи парламенту - у парламентських республіках, таких як Канада, Велика Британія чи Бельгія).

2

Передача доходів від управління російськими активами

Другий шлях полягає в тому, щоб не використовувати безпосередньо суверенні активи РФ, однак передати Україні доходи, які ці активи продукують, перебуваючи у замороженому стані.

Як відомо, більшість російських активів вже більше року є замороженими. Але це не означає, що з ними нічого не відбувається. Наприклад, у [звіті](#) міжнародного депозитарію Euroclear зазначається про 734 мільйони євро, отриманих за перший квартал 2023 року від заморожених активів РФ. За весь 2022 рік отримано 821 мільйон євро.

Тобто можна зробити висновок, що доходи від активів зростають. Передача цих доходів не впливатиме на суму та статус самих заморожених активів - вони залишатимуться недоторканими. Тим часом отримані (над)прибутки допомагатимуть Україні уже зараз.

Такий шлях, вочевидь, менш радикальний, ніж перший. Адже позбавлення права на отримання доходів у майбутньому завжди розцінюється як захід менш "інвазивний", порівняно із позбавленням вже наявної власності. Та все ж, гарантоване контрактом право на отримання доходу - це теж актив, який за всіма стандартами підлягає захисту. Відтак другий шлях не усуває у повній мірі всі юридичні і політичні ризики, які непокоять світову спільноту.

Ясна річ, порівняно із першим, цей шлях принесе значно менші надходження для України і потребуватиме певного часу, який необхідний на те, щоб російські кошти були реінвестовані і принесли дохід. І обсяг цієї дохідності пропорційно залежатиме від часу, протягом якого російські кошти залишатимуться в управлінні відповідних європейських інституцій.

3 Передача податків, нарахованих на доходи від російських активів

Третій шлях полягає в тому, щоб не чіпати ані самі російські активи, ані навіть доходи від їх реінвестування, а передати Україні податки, нараховані на доходи від реінвестування російських активів. Цим шляхом уже скристалася Бельгія. У травні 2023 року уряд Бельгії [оголосив](#) про передачу Україні 92 мільйонів євро, які були отримані з податкових надходжень від російських фінансових активів, заморожених на рахунках міжнародного депозитарію Euroclear зі штаб-квартирою в Брюсселі. Урядом було стягнуто податків на суму 625 мільйонів євро. Проте ані заявлені 92 мільйони, ані потенційні 625 мільйонів євро на рахунки в Україні наразі ще не надійшли.

Цей шлях може застосовуватися і в майбутньому, адже він, по-перше, не стосується безпосередньо російських активів, по-друге, для цього не потрібне консенсусне рішення всіх країн Європейського союзу і, по-третє, він не порушує питань, пов'язаних із допустимістю втручання у право власності. Тож, з юридичної і політичної точок зору цей шлях найбільш бездоганний: країни, які його оберуть, можуть аніскільки не хвилюватися за можливе порушення норм міжнародного права і ризику дзеркальних заходів з боку росії. Однак проста арифметика показує, що такий шлях (навіть попри незвичайно високі ставки податків) принесе на відновлення України ще менше коштів, ніж другий шлях і тим паче - перший.

Крім того, слід мати на увазі, що цей шлях по суті означатиме, що фінансовий тягар відшкодування завданої війною шкоди приймають на себе держави-партнери України, адже, виходить, що вони віддаватимуть на потреби відшкодування шкоди кошти, які інакше мали б надходити до їхніх власних бюджетів. За такого шляху виходить, що принцип "платити має росія", не реалізується. Але оскільки цей принцип є наріжним і в кінцевому підсумку таки має справдитися, це означає, що в майбутньому слід буде ставити питання про стягнення із росії компенсації за витрати, які держави-партнери понесли, допомагаючи Україні. Таким чином, третій шлях, попри його привабливість з точки зору уникнення юридичних і політичних ризиків, лише відкладає гостре питання конфіскації на потім.

Принагідно слід зазначити, що третій шлях пов'язаний із більш широкою ідеєю оподаткування надприбутків ([windfall tax](#)). На тлі загальної економічної кризи, зумовленої війною, ринкова капіталізація деяких компаній (насамперед енергетичного сектору) помітно зросла. Це означає, що відповідні компанії отримують прибутки завдяки ситуації, що склалася на ринку через війну. У зв'язку з цим у ЄС лунають пропозиції застосувати спеціальний податок для таких компаній, аби перерозподілити економічні наслідки війни більш рівномірно. На необхідності таких заходів зауважувала Урсула фон дер Ляєн у щорічній промові '[State of the Union](#)' у вересні 2022 року. 'Великі нафтові, газові та вугільні компанії отримують величезні прибутки. Тож вони повинні заплатити справедливую частку - зробити свій внесок у боротьбу з кризою' - зазначила Президентка Єврокомісії. Утім слід зазначити, що компанії, які отримують ці надприбутки, здебільшого не причетні до держави-агресора, а їхні кошти, відповідно, не належать росії. Відтак, ідея про те, щоб передавати Україні (частину) податків на надприбутки (від коштів, не пов'язаних з агресором) іще не здобула широкої популярності.

Нещодавно про готовність розглянути цю ідею (передачі Україні надприбутків енергокомпаній) [заявив](#) міністр енергетики Румунії, Вірджил Даніель Попеску у відповідь на звернення українського колеги Германа Галущенко.

4 Використання російських коштів як засобу забезпечення (застави) виконання росією зобов'язань із відшкодування шкоди

Суть цього шляху полягає в тому, що заблоковані російські кошти пропонується не конфіскувати, а використати як засіб забезпечення виконання росією своїх зобов'язань із відшкодування шкоди. Іншими словами, заблоковані російські кошти пропонується вважати своєрідною заставою. Це означає, що вони не можуть бути розблоковані доти, доки росія повністю не відшкодує завдані збитки.

Цей шлях почали активно обговорювати відносно нещодавно у зв'язку з повільним просуванням питання щодо конфіскації російських активів.

Складність подолання суверенного імунітету, ризику, які можуть виникнути у зв'язку з таким викликом всій системі міжнародного права та фінансовій стабільності, вплинули на пошуки альтернативного варіанту використання цих заморожених коштів.

Та особливість застави полягає в тому, що в разі невиконання забезпеченого нею зобов'язання кредитор може звернути стягнення на заставлене майно. Таким чином, якщо рф відмовиться платити, заблоковані кошти все ж таки будуть конфісковані і передані Україні на покриття шкоди. З одного боку, спершу активи рф не конфіскують і, відповідно, питання допустимості втручання у право власності відкладається. Утім до моменту, поки закінчиться війна і будуть укладені міжнародні договори, якими на рф будуть покладені відповідні обов'язки, може пройти досить тривалий час. Тому такий шлях може розглядатись разом з паралельним використанням шляху № 2 або № 3, адже заморожені кошти генеруватимуть доходи, і ця сума скоріше за все буде лише зростати.

Висновки

рф має заплатити за шкоду, завдану Україні. Шлях досягнення цієї мети може бути різним, але в будь-якому випадку, він має забезпечити дотримання справедливості і настільки швидко, наскільки це можливо. Адже відбудова починається вже зараз і кошти потрібні вже сьогодні.

Без сумніву, найбільш оптимальною альтернативою для України є конфіскація російських коштів. Проте слід виходити з реаліїв політичної кон'юнктури та позицій, на яких поки що стоять наші партнери.

Тому, зараз ми пріоритетно підтримуємо застосування третього шляху, а саме оподаткування надприбутків, отриманих від російських заморожених коштів і передачу їх Україні (за вирахуванням адміністративних витрат країн, які будуть стягувати ці кошти). Це дозволить в короткі терміни забезпечити потребу України в коштах для відбудови.

Разом з тим, необхідно працювати над можливістю реалізації інших шляхів, шукати належні важелі впливу на політичних лідерів, а також пропонувати ефективні правові механізми для відшкодування всієї завданої шкоди. Адже аксіома, відповідно до якої право агресора не повинне переважати над правом жертви, повинна бути дотримана.

**ІНСТИТУТ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІДЕЙ**

+38 (063) 763-85-09

office@izi.institute

izi.institute

